

Miklós Horthy přijel 11. listopadu 1938 do Košic, aby oslavil připojení města k Maďarsku. Největší teror však Košičané zažili po pádu jeho režimu v říjnu 1944 a nástupu krutovlády Strany Sípových křížů. (foto: archiv autora)

Devadesát šest dní teroru

Košice pod vládou Šípových křížů 1944–1945

JIŘÍ PLACHÝ

Na jaře 1945 se východoslovenské Košice staly na několik týdnů provizorním hlavním městem osvobozovaného Československa. Pro nás jsou dodnes především místem, kde byl 5. dubna 1945 vyhlášen vládní program, měnící od základu společenské uspořádání poválečné „třetí republiky“. Od poloviny října 1944 až do osvobození 19. ledna 1945 však město, které ovládali maďarští (a částečně i slovenští) nacisté ze Strany Šípových křížů, zažívalo hrůzovládu, jež v mnohém předčila i svůj německý vzor. Nevinní lidé byli vražděni v ulicích, věšeni na lampy pouličního osvětlení, nelidsky mučeni a bez soudu hromadně popraveni. Po válce přitom většina z viníků tohoto teroru spravedlnosti unikla. A ti nemnozí, kteří byli dopadeni, se trestu dočkali až po dlouhých letech.

Na sklonku léta 1944 stálo Maďarsko jako spojenec nacistického Německa nad propastí. Rudá armáda útočila na jeho severní hranice a přechod Rumunska na stranu Spojenců spolu se Slovenským národním povstáním vytvářely velmi nepříznivou vojenskou situaci. Obrovské ztráty maďarských jednotek na východní frontě v předchozích letech činily válku ve společnosti stále méně populární. Ekonomika byla vyčerpána a důsledkem toho byl růst cen, znehodnocování úspor a potíže v zásobování. Po dosavadních zkušenostech bylo také zřejmé, že přenesení

bojů na maďarské území bude mít nedozírné následky, jak pro civilní obyvatelstvo, tak pro infrastrukturu. V kruzích okolo říšského správce admirála Miklóse Hortyho navíc již nepanovalo zcela jednoznačné přesvědčení o tom, že válku vyhraje Německo. Bylo zřejmé, že nastává nejvyšší čas změnit strany.

Věc však nebyla tak jednoduchá – zemi od března 1944 okupovaly německé jednotky a za dané situace by přechod na stranu Spojenců navíc znamenal vydat se na milost a nemilost Rudé armádě a Stalinovi. Maďarští politici i vojáci proto dlouho váhali, a teprve koncem září

odjela přes Slovensko do Moskvy vládní delegace, která po vleklém vyjednávání dohodla podmínky předběžného příměří, jež bylo podepsáno 11. října 1944 večer. Bylo zatím drženo v tajnosti, aby mohl být připraven přechod maďarské armády na sovětskou stranu. V neděli 15. října 1944, aniž by tyto přípravy byly ukončeny, oznámil uzavření příměří budapeštský rozhlas.¹ Hortyho prohlášení však bylo vágní a vyvolalo spíše chaos, který předem odsoudil celou akci k nezdaru.

Během této doby měli Němci, kteří byli díky svým sympatizantům mezi maďarskými politiky o přípravách na vystoupení z války informováni, dost času na přijetí účinných protiopatření. Jednali rychle a efektivně.

Již na přelomu září a října 1944 naznačili Ferenci Szálasi (1897–1946), vůdci krajně pravicové Strany Šípových křížů – Hungaristického hnutí (Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom, dále NKP), aby byli v pohotovosti a připravovali se na převzetí moci.

Szálasiho strana se otevřeně hlásila k nacistické ideologii. Nešlo přitom o nějaké marginální hnutí – v posledních maďarských parlamentních volbách v roce 1939 skončila se ziskem 14,39 % hlasu třetí.² Na konci srpna 1944 byla sice oficiálně rozpuštěna,

1 Srov. CORNELIUS, Deborah S.: *Maďarsko v druhé světové válce*. Premedia, Bratislava 2015, s. 338–352.

2 Šípové kříže byly největší z několika politických stran hlásících se k nacionálnímu socialismu. Celkově nacistické strany ve volbách v roce 1939 získaly podporu více než 20 % maďarských voličů.

Vůdce Strany Šípových křížů a košický rodák Ferenc Szálasi ještě jako důstojník maďarské armády (foto: Narodowe Archiwum Cyfrowe / Wikimedia Commons)

ale od té doby pracovala v ilegality. Dne 15. října 1944 vyhlásil Szálasi, že se stal novým premiérem, byť jej Horty, vydíraný únosem syna, pověřil na německý nátlak vedením kabinetu teprve následujícího dne, načež odvolal své vystoupení o příměří a sám abdikoval. Šípové kříže po celé zemi začaly s německou podporou přebírat moc.

Szálasi se prohlásil za „vůdce národa“ (Nemzetvezető) a Maďarsko mělo nadále nést označení Spojená maďarská odvěká území. Šípové kříže téměř okamžitě zahájily teror proti svým politickým odpůrcům, včetně představitelů hortyovského režimu, a především vůči Židům. Zároveň deklarovali odhodlání setrvat po boku nacistického Německa až do úplného konce.³

SZÁLASIHO KOŠICE

Košice byly k Maďarsku připojeny v listopadu 1938 na základě Vídeňské arbitráže, přestože podle sčítání obyvatelstva z roku 1930 zde Maďaři tvořili jen něco okolo šestiny obyvatelstva (16,41 %). V následujících dnech a týdnech město opustilo více než 20 tisíc jeho obyvatel – především Čechů, národně uvědomělých Slováků a Rusínů.⁴

Pokles obyvatel způsobený maďarskou anexí je zřejmý i ve výsledcích sčítání obyvatelstva z roku 1941.⁵ Během něj se tisíce Košičanů, kteří se za republiky hlásili k slovenské národnosti, deklarovali jako Maďaři. Mnohé takové případy lze připsat na vrub neobjektivním metodám sčítání, velkou část však konformitě jazykově bilingvních obyvatel.

Po počátečním opojení z „odčinění trianonské křivdy“ však u části nacionálně uvědomělých Maďarů z jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi následovalo jisté vystrážlivění. Přes všechnu kritiku Československa přeci jen dvě desetiletí žili ve státě, který byl mnohem modernější a vyspělejší než Hortyho konzervativně-tradicionalistické Maďarsko. U mnohých to vedlo k příklonu k politické krajní pravici reprezentované několika politickými stranami hlásícími se k ideologii nacionálního socialismu. Mezi nimi od jara 1939 zaujímala prominentní místo Strana Šípových křížů, založená bývalým důstojníkem maďarské armády a košickým rodákem Ferencem Szálásim.

V jeho rodném městě zaznamenaly myšlenky „hungarismu“, tedy jakéhosi spojení nacismu s velkomaďarským nacionalismem, živý ohlas.⁶ Již v průběhu roku 1939 se zde do strany přihlásilo na 1 500 členů. Ke svému velkému zklamání se však obyvatelé nově připojených území nemohli účastnit parlamentních voleb v květnu 1939, takže dnes nelze zjistit, jaké skutečné podpoře se NKP, označovaná lidově jako „nyiláši“, v Košicích těšila.

Po počátečním boomu přišla v následujících letech stagnace, zapříčiněná částečně frakčním bojem uvnitř strany a nedostatkem vhodných stranických kádrů, částečně různými administrativními omezeními ze strany hortyovského režimu, vůči němuž se NKP velmi radikálně vymezovala.

Oproti jiným maďarským nacionalistickým stranám měla NKP tu zvláštnost, že se snažila získat do svých řad i národně uvědomělé Slovaky, aniž by se je pokoušela pomadařštit. V Košicích se během let 1941–1943 podařilo u stranického sekretariátu NKP zorganizovat slovenské oddělení. Místní organizace NKP vznikly i v některých slovenských obcích v okolí Košic. Slovenští nyiláši měli dokonce upravený odznak: místo zeleného modrý šípový kříž.

TEROR

Bezprostředně poté, co Szálasiho Šípové kříže převzaly moc v Maďarsku, začala i jejich nadvláda nad Košicemi. Prvním krokem bylo

3 KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 353–356.

4 Viz Košice v letech 1938 – 1945 - <https://www.localhistory.sk/unit/clt51fboqoob6z2copp8mtlzi> (citováno k 24. 3. 2025). Kromě toho bylo vyhnáno více než tisíc „cizích“ Židů.

5 Srov. *Az 1941. Évi Népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint*. Stephaneum Nyomda Részvénytársaság, Budapest 1947. Je zřejmé, že jako Maďaři se přihlásila i většina z těch, kteří se v ČSR identifikovali jako Židé. K židovskému vyznání se v roce 1941 hlásilo 10 079, tedy 15,1 % obyvatel města. V roce 1921 bylo osob židovského vyznání 8 792 (16,62 %) a v roce 1930 celkem 11 195 (15,97 %).

6 K historii NKP v Košicích dosud nejpodrobněji KARPÁTY, Vojtech: *Strana Šípových křížů v Košiciach (1939 – 1945)*. *Pamäť národa*, 2008, roč. 4, č. 3, s. 17–32.

Výsledky sčítání obyvatelstva v Košicích v letech 1910, 1921, 1930 a 1941

Národnost	1910	1921	1930	1941
Češi a Slováci	14,8 %	59,68 % (31 572)	60,25 % (42 245)	10,97 % (7 345)
Maďari	75,4 %	21,2 % (11 206)	16,41 % (11 504)	83,49 % (55 920)
Rusíni		0,32 % (167)	1,14 % (801)	0,35 % (235)
Němci	7,2 %	4,04 % (2 135)	4,78 % (3 354)	2,5 % (1 676)
Židé		9,97 % (5 275)	8,18 % (5 733)	
Romové			0,33 % (230)	0,32 % (213)
Ostatní	2,6 %	4,80 % (2 543)	8,91 % (6 250)	2,38 % (1 592)
Celkem	44 211	52 898	70 117	66 981

Zdroje: KÓSA, Pál – ZENTAI, László (eds.): *A történelmi Magyarország Atlasza és adattára 1914*. Talma, Pécs 2003; *Štatistický lexikón obcí v Republike Československej, III. díl – Krajina slovenská*. Orbis, Praha 1936; *Az 1941. Évi Népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint*. Stephaneum Nyomda Részvénytársaság, Budapest 1947

obsazení rozhlasového vysílače, k němuž došlo podle některých svědectví již 15. října 1944, podle jiných až později.⁷ Příslušníci NKP při tom každopádně zastřelili jednoho muže z jeho ostrahy. Byla to první z dlouhé řady obětí teroru, který zde měli následně rozpoutat. Krátce nato bylo vyhlášeno stanné právo a zákaz vycházení po osmé hodině večerní.

Vládu nad městem plně převzali následujícího dne. Okamžitě byli suspendováni a částečně pozatýkáni státní úředníci, kteří byli známí svým negativním postojem k NKP. Jejich místa zaujali nyilášovci.

Již v noci z 16. na 17. října 1944 byli pozatýkáni všichni občané židovského původu žijící ve smíšených manželstvích. Následně byli deportováni do internačního tábora v Komárně, odkud putovali do nacistických vyhlazovacích táborů. Domů se jich vrátil jen nepatrný zlomek. Již od 19. října 1944 mohli být ti, kteří pracovali v odboji, ukrývali zbraně, šířili „nepřátelskou propagandu“, nebo jen

poslouchali zahraniční rozhlas, postrestáni na hrdle.

NKP začala současně s tím organizovat polovojenské Hungaristické stranické oddíly (Hungarista Pártszolgálatos Csapatok). Ty se staly „výkonným orgánem“ strany. V Košicích měly něco mezi osmi desítkami a stovkou členů, kteří se v následujících měsících podíleli na většině nezákonností proti civilnímu obyvatelstvu. Dále byly organizovány oddíly Národní ozbrojené služby (Fegyveres nemzetszolgalat), plnící úlohu jakési národní gardy, jejíž příslušníci se mohli účastnit zatýkání, razíí a protipartyzánských akcí. Spolu s nimi se však zatýkáni, mučení a popravy účastnili i příslušníci regulérních bezpečnostních složek, četnictva a policisté z košického policejního kapitanátu (ředitelství). Především příslušníci tajné policie pod vedením Dénese Várkonyho měli na těchto zločinech později zásadní podíl.

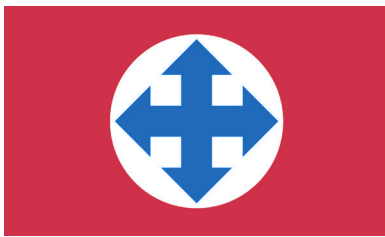
Další velký záťah ve městě proběhl v noci z 2. na 3. listopadu 1944. Cílem

nyilášovských komand se staly byty občanů známých svým demokratickým smýšlením a také bývalých členů komunistické strany a jejich sympatizantů. Množství zatčených šlo do stovek. Také oni byli odvezeni do německých koncentračních táborů, především do Sachsenhausenu. Celkem se počet deportovaných jen do konce roku 1944 odhaduje na 600.

Následujícího dne, 4. listopadu, odjel dosavadní župní vedoucí István Czuczor s městským tajemníkem NKP László Darabosem⁸ do Budapešti. Účastnili se jednání, na jejichž základě měli být mimo jiné vyměněni komisaři v podnicích důležitých pro obranu státu. Dále se mělo přikročit k dobudování organizační struktury strany a k rozprodávání zabaveného židovského majetku. Spolu s nimi se do Košic vrátil i bývalý „artista“ Gábor Gyarmathy, vyreklamovaný z armády, který od Istvána Czuczora 7. listopadu 1944 převzal z pověření Szalásiho jako krajský tajemník strany úřad župana Abovsko-turňanské

7 Údaje o jednotlivých akcích pocházejí z vyšetřování v letech 1958–1959. Data uvedených událostí a počty obětí jsou ve většině případů pouze přibližné, nakolik je již ani pachatelé, ani svědci nedokázali přesně určit. Dobové dokumenty, až na naprosté výjimky (poprava z 5. 1. 1945), se buď nedochovaly, nebo vůbec neexistovaly. Události popsané v této kapitole byly sestaveny na základě materiálů z policejního vyšetřování (*Archív Ústavu památi národa /ÚPN/ Bratislava, vyšetřovací spis a. č. V-900 Košice*) nebo soudního řízení (*Štátný archív /ŠA/ Košice, f. Krajský soud Košice, k. 12, sp. zn. 1 T 05/59; tamtéž, k. 13, sp. zn. 1 T 28/59; tamtéž, f. Krajská prokuratura Košice, sp. zn. 1 Kv 014/58*).

8 Jména a příjmení jsou v pozdějších dokumentech často počesťována, resp. poslovenšťována (např. Ladislav Daraboš). Zde jsou uváděna v maďarské transkripci, byť národnost některých pachatelů je sporná.

Stranický znak NKP používaný v letech 1939–1942. Na získaných slovenských územích „nyiláši“ používali upravenou verzi s modrým (místo zeleným) šípovým křížem. (repro: Paměť a dějiny)

župy. Podruhé a naposledy si košičtí funkcionáři jeli do hlavního města pro instrukce 2. prosince 1944. Tentokrát cestoval Gyarmathy, Darabos a Elmér Tátray. V té době již bylo zřejmé, že spojení Košic s Budapeští bude během několika dní přerušeno, a Gyarmathy byl zároveň jmenován také vojenským zmocněncem vlády pro obvod své župy.

Gyarmathy, Darabos a ještě několik dalších košických funkcionářů NKP v té době tvořili jakýsi neformální orgán, který ve městě vládl nad životem a smrtí. Na společných schůzkách (někdy i za účasti příslušníků německého Sicherheitsdienstu, SD) rozhodovali o represivních opatřeních, zatčeních i popravách, kterých se mnozí z nich v čele s Darabosem také přímo účastnili.

Někdy okolo 10. listopadu 1944 přijel do Košic z Maďarska neočekávaný transport asi 220 židovských vězňů, jehož cílem byla zřejmě Osvětim. V Košicích měl ale nějakou dobu zůstat a být zásobován z místních zdrojů. Darabos navrhl, aby místo toho byli Židé rovnou zlikvidováni. Společně s Gyarmathym, Tátrayem a policistou László Csátárym, který měl již zkušenosti z likvidace košického ghetta, se odebrali na velitelství SD za Dr. Richterem, kde mu svůj návrh přednesli. Ten s ním souhlasil. Exekuci ale provedla ještě té noci německá speciální jednotka z Prešova.

Posledního listopadového dne hlásil okresní náčelník z Moldavy nad Bodvou (Szepsí), že se u nich nachází asi 50–60 zadržených. Údajně mělo jít o zatčené sabotéry a partyzány. Gyarmathy na schůzce spolu s Dr. Richterem, na které byli přítomní ještě Tátray a Darabos, rozhodli o tom, že budou povražďeni. Z Košic následně odjela skupina maďarských četníků a příslušníků Šípových křížů. Zadržení byli naloženi na nákladní automobily a odvezeni asi třicet kilometrů směrem na Rožňavu, na vrch Soroška u Jablonovského sedla. Tam jich několik pověsili na stromy a zbytek postříleli.

Na této, stejně jako na dalších akcích se vedle nyilášů podíleli také maďarští četníci a košičtí policisté. Kromě detenčních míst, která ve městě existovala již před 15. říjnem 1944, byli zadržení vyslýcháni i na sekretariátu NKP na Hlavní ulici (Fő utca) číslo 85 a na téže ulici v domě číslo 14.

Teror se však odehrával i přímo v ulicích města a mnozí zadržení se do věznic vůbec nedostali. Prostředkem k zastrašení obyvatel města se měly stát namátkové razie. Na konci listopadu např. přepadové komando uzavřelo Mlýnskou ulici a její okolí. Jeho příslušníci hledali zběhy nebo osoby bez řádných dokladů. Následně bylo ze skupiny zadržených vybráno pět nebo šest mužů, které na místě zastřelili. Další byli zavražděni na okraji města.

Případy, kdy byli zadržení zastřeleni přímo na ulici, často před svým domem, nebyly ojedinělé. Došlo k tomu například během razie v Karpatské ulici a jejím okolí, ve Vodné ulici, ve Zvonárské ulici naproti městským lázním nebo během razie v bývalé Masarykově ulici. Dva zadržení byli zastřeleni u továrny na mýdlo Polio. Při razii ve Skladné ulici a jejím okolí bylo na místě

postříleno všech šest zadržených. Tyto akce se měly odehrát v listopadu a prosinci 1944. Odklizením mrtvol byli pověřeni zaměstnanci technických služeb města (kočí odpadkových vozů), kteří je v noci svázeli na hřbitov.

Razie v osadě Džungľa na severovýchodním okraji města v listopadu 1944 byla zaměřena na hledání dezertérů, na něž byl v té době v důsledku nucené mobilizace zahájen doslova hon. Nyiláši sice nenašli žádného, přesto však zadrželi asi deset obyvatel. Odvezli je pod nedaleký kopec Chvalabohu, kde je všechny povražďili.

Počátkem prosince 1944 provedla skupina příslušníků Šípových křížů z Košic pod vedením Gyarmathyho a Darabose razii v obci Herľany ležící asi 20 kilometrů severovýchodně od města. V lese za vesnicí zastřelili tři zatčené. Zhruba okolo 8. prosince 1944 postřílela skupina Šípových křížů u Košického hradu, což je osamělé místo v lesích za městem, tři osoby zadržené za rozšiřování letáků.

VRAŽDILO SE I NA ŠTĚDRÝ VEČER

V prosinci 1944 se sovětská armáda dostala k městu až na dostřel a Košice byly odříznuty od zbytku maďarského území. Život ve městě byl ochromen. Řada úřadů přestala fungovat. Od soboty 18. prosince už například do ulic nevyjely tramvaje. Němci zahájili demontáž zařízení v některých průmyslových podnicích, které odváželi na západ. Na konci měsíce byla v souvislosti s dalším přiblížením fronty vyhlášena dobrovolná evakuace. Dne 30. prosince 1944 následovala mobilizace mladíků narozených mezi léty 1920 a 1929, kteří měli vojenskou službu nastoupit již následujícího dne. Vyjmuti z tohoto nařízení byli pouze příslušníci NKP a jejich represivních složek.

I za této situace ale hromadné popravy pokračovaly. Další se konala okolo 20. prosince 1944, kdy bylo na nákladní auto naloženo asi 12 zatčených, které jejich vrazi odvezli do Čermešského údolí, zhruba deset kilometrů severozápadně od města. Postříleli je v lese u osamocené papírny. Když se vrátili do Košic, ještě téhož dne vyhnali další skupinu vězňů na korbu nákladního auta, které pak zamířilo na severní okraj města, kde se nacházely tzv. Gajdovy lázně. V jedné z opuštěných zahrad pak byli vězni postříleni. Další exekuce v Čermešském údolí se v prosinci 1944 konala ještě jedna exekuce, při níž bylo postříleno 8 až 10 osob. Mělo jít převážně o ukrývající se Židy, které se Šipovým křížům podařilo vypátrat. A na stejném místě proběhlo ještě několik exekucí jednotlivců.

V okolí Košic byly skutečně znamenány aktivity partyzánů především z oddílů Petőfi a Alexander Něvský, kteří např. 22. prosince 1944 zaútočili na německo-maďarskou posádku v obci Rudník, ležící asi 25 kilometrů západně od města. Jako pravděpodobná odplata pak na konci měsíce nyilášiovci zavraždili v okolí Rudníku 8 až 10 zatčených.

Vraždilo se i na Štědrý večer – 24. prosince 1944. Severozápadně od města, nedaleko dnešního luxusního hotelu Bankov, postříleli nyilášiovci a četníci za přímé účasti župana Gyarmathyho 15 vězňů.

V posledních prosincových dnech došlo také k popravě dalších asi 15 (podle jiných výpovědí až 25) osob na staré dostihové dráze u Hornádu. Vězně postavili na břeh řeky a stříleli do týlu. Tři osoby byly popraveny ve

stejně době na břehu řeky Torysa a obce Hrašovník.

Také příchod Nového roku 1945 přivítali košičtí nacisté vražděním. Členové pohotovostního oddílu Šipových křížů a četníci chtěli slavit a žádali vydání kuřiva a alkoholu. László Darabos jim ale naznačil, že si to musí nejprve „odpracovat“. Dějištěm exekuce bylo znovu Čermešské údolí, tentokrát u křižovatky cesty vedoucí na Košické Hámre. Jednalo se o 36 osob, z nichž třetina byla židovského původu. Na vraždách se podíleli i nyilášiovci evakuovaní do Košic před postupující frontou. Těla obětí byla odvezena a hozena do Hornádu. Vrahům následně vydali ze skladů strany asi 150 litrů vína a 12 tisíc cigaret.

Třetího lednového dne si příslušníci Šipových křížů z vazby znovu „vyzvedli“ 10–12 zadržených a odvezli je do prostoru železniční „Malé stanice“ na jihu města. Tam je odvedli k břehu Hornádu. Opět je ze zadu stříleli na břehu, tak aby těla spadla do řeky. Pokud se to nepovedlo, házeli je tam četníci.

Již v té době bylo na schůzi vedení košických Šipových křížů rozhodnuto zlikvidovat i bývalého košického starostu László Tosta (1875–1945), který byl považován za reprezentanta hortyovského režimu.⁹ Již koncem prosince ho přechodně zadrželi. K jeho likvidaci přistoupili 4. ledna 1945. Pozdě večer ho v jeho domě na dnešní Moyzesově ulici číslo 16 navštívili dva civilisté, kteří jej vyzvali, aby s nimi jel na župní úřad, protože s ním chce mluvit Gyarmathy. Tostovi to přišlo podezřelé, ale bylo mu naznačeno, že když nepůjde sám, bude předveden násilím.

László Tost, starosta maďarských Košic v letech 1938–1939 a oběť teroru Šipových křížů (foto: Stephan Baranyai / Wikimedia Commons)

Nasedl tedy do auta, které jej místo na županát odvezlo do Čermešského údolí. Tam mu muži poručili vystoupit a jít do lesa. Po několika krocích do něj spustili palbu z pistolí. Když padl k zemi, jeden z nich na něj ještě zblízka třikrát vystřelil. Podobným způsobem byl poblíž košického jihozápadního předměstí Pereš téhož večera zavražděn i Tostův spolupracovník a přítel Sándor Kocka. Obě tyto vraždy vykonali osobně László Darabos a další člen NKP, Zoltán Ruzsinyák. Tost však nebyl mrtvý. Těžce zraněný se doplazil k samotě polesného Norberta Orosze, který o tom druhého dne podal zprávu Tostovu bratrovi, katolickému knězi. Ten jej nechal dopravit do košické nemocnice. Teprve tam smrtelně postřelený starosta 5. ledna 1945 zemřel. Bylo vrcholem cynismu, že Tostova pohřbu se účastnili i jeho vrazi.

9 Tost se angažoval v košické místní politice v rámci Maďarské křesťansko-sociální strany již před válkou. Od listopadu 1938 do května 1939 vykonával funkci košického starosty. Až do roku 1944 byl členem horní sněmovny maďarského parlamentu. Jeho nejstarší syn Gyula byl v hodnosti podplukovníka Hortyho pobočníkem a podílel se na jednáních o přechodu Maďarska na stranu Spojenců. K životním osudům L. Tosta nejpodrobněji SZEGHY-GAYER, Veronika: *László Tost – měšťanosta Košic*. Fórum Maďarov, Košice 2022.

Veřejně popravení na Hlavní ulici v Košicích dne 5. ledna 1945

Jméno a příjmení	Datum a místo narození	Vyznání	Profese
Sándor Hatch	15. 10. 1922, Sevluš	židovské	?
László Hercz	1. 9. 1911, Košice	židovské	?
Abraham Grün	25. 1. 1922, ?	židovské	?
Mózes Kohán	10. 11. 1905, Egyek	římskokatolické	nádeník
Mihály Gyulyás	22. 2. 1922, Marmarošská Sihot'	židovské	?
András Bruszki	28. 12. 1905, Beregsurány	římskokatolické	rolník
József Suha	9. 4. 1905, Tarnaleesz	římskokatolické	hudebník
Sándor Fábian	14. 9. 1906, ?	evangelické	pastýř ovcí
Béla Szerényi	28. 9. 1905, ?	evangelické	?
András Szücz	24. 9. 1905, Ujfehértó	římskokatolické	rolník
Ferenc Cseh	5. 4. 1905, Nagyrozvágy	evangelické	nádeník
János Duliny	? 12. 1901, Nagyrozvágy	evangelické	sluha

Zdroj: ŠA Košice, f. Krajský soud Košice, k. 12, sp. zn. 1 T 05/59

VRAŽDĚNÍ NA HLAVNÍ ULICI A V TUNELU

Tuto politickou (fémovou) vraždu se nepodařilo utajit a zprávy o ní se roznesly po městě. Ve stejný den ji však „zastínila“ událost mnohem intenzivnější.

Údajně na doporučení SD bylo konstatováno, že vraždy na osamělých místech nebo popravy během razíí nemají pro obyvatelstvo dostatečný odstrašující efekt. Vedení Šípových křížů tedy rozhodlo uspořádat veřejnou popravu přímo v centru města za bílého dne.

Bylo vybráno 12 vězňů. Původně mělo vedení NKP představu, že exekuce bude provedena na základě rozsudku civilního, nebo alespoň vojenského soudu. Ty však účast na soudní frašce odmítly. Z právního pohledu nicotný (nulitní) „rozsudek“ tak nakonec vynesl sám Gyarmathy.

Místem exekuce se stala Hlavní třída odpoledne 5. ledna 1945, krátce poté, co odezněl letecký poplach. Na korbě nákladního automobilu košického pivovaru byli společně oběti i jejich vrazi. Členů NKP bylo asi dvacet.

Když auto přijelo pod první strom, zastavilo. Nyiláši přehodili provaz přes větev a první oběti přetáhli smyčku přes hlavu. Ve chvíli, kdy byli hotovi, dali znamení řidiči. Auto se rozjelo. Větev však praskla. Další smyčky pak proto uvazovali výhradně na lampy pouličního osvětlení. Obětem, z nichž část byla ve vojenských uniformách, byly na krk ještě zavěšeny cedulky s nápisy „Zrádce“, „Partyzán“, „Komunista“, „Dezertér“ apod.

Posledním válečným zločinem, kterého se nyiláši v Košicích dopustili, byla poprava 16 vězňů u železničního tunelu v Ťahanovcích, resp. v Kostolanech nad Hornádem ve středu 17. ledna 1945 večer. Oproti jiným vraždám byla tentokrát znát nervozita popravčích – jedna z obětí, Mária Wantuchová ze Zbrojníčné ulice číslo 16, totiž exekuci přežila. Po válce o ní podala svědectví.

Zatčena byla v noci z 1. na 2. ledna 1945. Nyiláši si původně přišli pro její neteř, dvaadvacetiletou poštovní úřednici Elenu Dudovičovou. Při domovní prohlídce však našli zápisník jejího otce s ironickými poznámkami ke Gáboru Gyarmathymu¹⁰, jenž

dříve bydlel ve stejném domě, a tak chtěli zatknout i jeho. Tomu se však podařilo uprchnout, což je rozlítlo natolik, že na policejní ředitelství odvedli také jeho těžce nemocnou manželku a Wantuchovou, její sestru. Tam ji vyslychal mj. Dénes Varkóly. Hned od prvního výsledku vyšetřovatelé používali fyzické násilí, které se následně stupňovalo: „*Inokedy ma chytli za vlasy, hodili na zem, jeden si na mňa stúpol a iný mi trhal vlasy, takže celú pravú stranu vlasov mi vytrhali.*“¹¹ Wantuchovou bili gumovým obuškem do hlavy a přes ruce a nohy, pouštěli do ní elektrický proud a týrali ji i psychicky. Vytloukli jí 24 zubů. Výslechy přitom byly absurdní, vyšetřovatelé jí kladli nesmyslné dotazy, například kde má ukrytou vysílačku, nebo chtěli znát její spojení s partyzány.

Dne 17. ledna 1945 večer ji nyiláši spolu s dalšími 15 spoluvězni vyvedli z cely. Již na chodbě jim oznámili, že jdou na smrt, a cynicky o tom vtipkovali. K tunelu je odvezli nákladním autem. Tam odsouzené svázali provazem k sobě. Popravčí si zapálili cigarety, a tak aby to odsouzení

¹⁰ Označil jej za „barového tanečníka“.

¹¹ ABS, f. Různé bezpečnostní složky na Slovensku (215), sign. 215-284-4, výpověď Márie Wantuchové u Oblastního bezpečnostního referátu v Košicích z 19. 1. 1946.

slyšeli, mluvili o tom, že jejich život je ještě tak dlouhý, než oni dokouří. Pak postavili odsouzené do řady a jednoho po druhém zezadu stříleli. Wantuchové se už předtím podařilo uvolnit si ruce. Zřejmě padla k zemi dřív a kulka ji minula. Než se popravčí vrátili, aby se přesvědčili, že jsou všichni skutečně mrtví, podařilo se jí odplazit k lesu, kde se dala na útěk. Nyiláši to zpozorovali a začali po ní střílet. Ve tmě ji ale nezasáhli. Dostala se až k Hornádu a podařilo se jí přeplavat na druhou stranu. Tam jí pomohli neznámí lidé. Mezi popravenými byli i její neteř, sestra a nejméně sedm dalších občanů Košic. Jeden nebo dva byli údajně Židé, dále šlo o několik vojáků a také Rumunů.¹² Mrtvoly ležely ještě několik dní na místě, teprve po osvobození si je postupně „rozebrali“ příbuzní a pohřbili je. Po válce se podařilo identifikovat pouze deset obětí tohoto zločinu.

Stejného dne, kdy proběhla poslední exekuce u Ťahanovského tunelu, bylo nařízeno nové kolo mobilizace a následně evakuace všech zbývajících mužů od 18 do 50 let a žen od 14 do 40 let. A to nejen Maďarů, ale i Slováků. Na tak rozsáhlý podnik však již nebyl čas ani prostředky. A ty chyběly i pro vymáhání sankcí. Bylo jasné, že na západ odejdou jen skalní přívrženci szalasiovského režimu.

Dne 18. ledna 1945, tedy den před příchodem Sovětů do města, vyrazila v půl páté odpoledne z Košic směrem na západ kolona asi 25 až 30 automobilů (včetně vozů hasičského záchranného sboru), jež měly být evakuovány. Plán byl dostat se do západního Maďarska, které bylo stále

Identifikované oběti popravky ze 17. ledna 1945

Jméno a příjmení	Profese	Bydliště
Dr. Tibor Brač	úředník	Kollárova 3, Košice
Ján Drenčák	doručovatel	Košice
MUDr. Pavol Drotos ¹³	lékař	Košice
Elena Dudovičová	poštovní úřednice	Zbrojničná 16, Košice
Irena Dudovičová	v domácnosti	Zbrojničná 16, Košice
Aladár Halka	penzista	Košice
Ján Hurcik	student	Košice
Jozef Jelinek	hudebník	Košice
Ján Mikulka	rolník	Vyšný Klátov
Imrich Seidl	obchodník	Košice

Zdroj: Archiv ÚPN Bratislava, vyšetřovací spis a. č. V-900 Košice

pod vládou Šipových křížů. To se již ve většině případů nepodařilo.

Lze však předpokládat, že ani po evakuaci nebylo košičtí nyiláši bez práce – například Károly Mursa později dozal, že se spolu s příslušníky Pohotovostního oddílu Hlinkovy gardy účastnil protipartyzánské akce v Rajeckých Teplicích. Většinou se však každopádně povedlo dostat do Německa nebo Rakouska, na území pod kontrolou západních Spojenců.

POVÁLEČNÁ RETRIBUCE

Okamžitě po skončení války zahájily čs. bezpečnostní složky vyšetřování válečných zločinů spáchaných na území republiky. Jejich pachatelé měli být potrestáni v rámci tzv. retribučního soudnictví.¹⁴ V případě pachatelů košických zločinů se ale poválečné vyšetřování zcela minulo účinkem.

Evakuováni nebyli všichni příslušníci NKP. Někteří zůstali v Košicích a čs. bezpečnostní složky je postupně zajišťovaly. Během prvních měsíců

po osvobození však byla zřetelná snaha se jich co nejrychleji zbavit. Například truhlářský pomocník Pál Skuta byl počátkem srpna 1945 odsunut do Maďarska. Situace se pozvolna měnila. Když se koncem března 1946 ilegálně vrátil do ČSR, byl zatčen a následně postaven před soud. Ten jej však v červenci téhož roku odsoudil za pouhé prosté členství v NKP na osm měsíců do pracovního tábora. Odseděl si navíc jen o něco více než polovinu.¹⁵

Ukázalo se, že vyšetřování válečných zločinů na bývalém odtrženém území bude velmi složité. Nepřispívala k tomu ani právní úprava slovenské retribuice, tedy nařízení Slovenské národní rady číslo 33/1945 Zb. z 15. května 1945. To bylo na jednu stranu velmi přísné. Díky jeho ustanovením se u Okresního lidového soudu v Košicích konal například „monstrproces“ s 441 řadovými členy Maďarské sjednocené strany (Egyesült Magyar Part),¹⁶ nebo dokonce s lidmi, kteří v listopadu 1938 přišli pozdravit admirála Hortyho při jeho příjezdu do

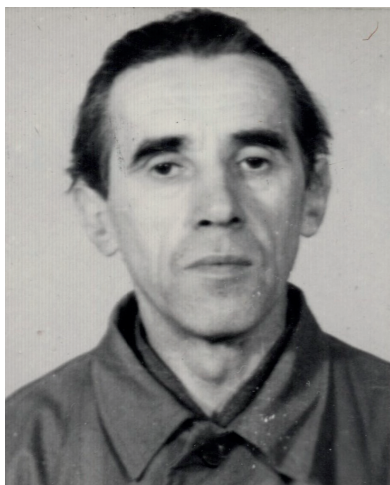
12 ABS, f. 215, sign. 215-284-4.

13 Drotos byl udán jako dezertér z maďarské armády ze zářlivosti svojí milenkou Márií Bačovou. Ta v té době působila také jako policejní konfidentka. Archiv ÚPN Bratislava, vyšetřovací spis a. č. V-900 Košice.

14 Na území Slovenska se retribuice lišila od českých zemí.

15 ŠA Košice, f. Okresný ľudový súd (OLS) Košice, k. 14, sp. zn. TĽud 120/46; tamtéž, k. 53, sp. zn. TĽud 381/47.

16 Tamtéž, k. 26, sp. zn. TĽud 338/46. Hlavní líčení se konalo 14. 8. 1946. Celkem 203 osob bylo uznáno vinnými. Trestry se pohybovaly od veřejného pokárání do dvou měsíců vězení.

Gyula Körösi a László Darabos na policejních snímcích z roku 1958 (foto: NA)

města.¹⁷ To zahlcovalo bezpečnostní složky i justiční orgány, které pak již neměly kapacitu řešit skutečně vážné případy. Problém představoval také všudypřítomný poválečný chaos, vzájemně se překrývající kompetence různých vyšetřovacích složek, u nichž často sloužily osoby nemající potřebné místní znalosti.

Vůbec prvním, a na dlouhou dobu také jediným zatčeným nyilášem majícím podíl na vraždách z přelomu let 1944/1945, byl Stefan Csaji.¹⁸ Ten ovšem díky tomu, že byl „jen“ řidičem nákladního auta, z jehož plošiny byly 5. ledna 1945 na Hlavní ulici prováděny popravy, vyvázl od soudu s trestem pouhých dvou let

Zámečník Gyula Kalas byl v lednu 1945 evakuován do Německa. Na konci roku 1945 se vrátil do ČSR, nikoliv však do Košic, ale do obce Šumiac u Brezna nad Hronom, odkud pocházela jeho manželka. Zde byl předposledního květnového dne roku 1946 zatčen. Soud jej počátkem srpna

uznal vinným z prostého členství v NKP a byl odsouzen na 18 měsíců nepodmíněně. Již 21. června 1947 byl podmíněčně propuštěn na svobodu.¹⁹

Problémem byla také situace panující v poválečném Maďarsku. Zatímco v západních okupačních zónách Německa a Rakouska mohla volně působit čs. pátrací služba pod vedením generála Bohuslava Ečera, jejímž požadavkům v prvních poválečných letech vycházeli především Američané velmi ochotně vstříc, u Spojenecké kontrolní komise v Budapešti od února 1946 působil úřad čs. vládního delegáta generála Františka Dasticha, jenž měl v tomto směru mnohem menší pravomoci. Při zjištění pobytu hledaného válečného zločince bylo nutné zahájit zdlouhavé extradiční řízení, které maďarské úřady velmi často sabotovaly. Jeho úspěšnost nezvyšoval ani již zmíněný chaos panující na čs. straně, kdy se kompetence různých úřadů vzájemně překrývaly, jimi vyhotovované

dokumenty si často protřečily a díky personální fluktuaci v jejich aparátu bylo běžné, že různé kauzy vyzněly „do ztracena“.

Důležitým mezníkem se mohl stát nedobrovolný návrat jednoho z hlavních pachatelů László Darabose. Ten byl již v červnu 1945 zatčen Američany a na žádost československé vlády vydán k trestnímu stíhání. Do ČSR se vrátil 11. září 1946 ve skupině osob podezřelých z válečných zločinů. Spolu s ním byl předán např. bývalý ministr hospodářství slovenské vlády Gejza Medrický.²⁰ Z Plzně byl Darabos eskortován do Košic.

Během několik měsíců trvajících vyšetřování se mu však dařilo vyšetřovatele doslova vodit za nos. Obžaloba podaná v říjnu 1947 jej vinila pouze ze zastávání funkce v NKP a z nezákonností, k nimž došlo po 15. říjnu 1944, byl činěn zodpovědným jen v obecné rovině. Konkrétně byla zmíněna pouze vražda László Tosta, dále pak veřejná exekuce na Hlavní ulici a poprava ze 17. ledna 1945. I zde se však hovořilo o Darabosově zodpovědnosti pouze nekonkrétně. Podíl na rozhodování a přímou účast na vraždách se mu nepodařilo prokázat. Nadějně pro něj bylo i to, že jeho kauza byla těsně před nařízením hlavního líčení spojena s případem Gábora Gyarmathyho. Ten byl totiž souzen v nepřítomnosti a předpokládalo se, že jako bývalý nejvyšší představitel města i celého kraje nese hlavní díl zodpovědnosti. Proces proti oběma byl zahájen u Okresního lidového soudu v Košicích 15. prosince 1947 a již druhého dne byl vynesena rozsudek. Gyarmathy, jehož stopa po druhé světové válce mizí, byl v nepřítomnosti odsouzen

17 Za vítání Hortyho bylo v samostatných procesech odsouzeno např. 33 žen, které se jej účastnily v maďarských národních krojích. Tresty se pohybovaly v rozmezí od dvou dnů do dvou týdnů vězení. ABS, f. 215, sign. 215-10-4.

18 Jeho případ dostal dokonce u Okresního lidového soudu v Košicích spisovou značku 1/45. Přestože z něj ještě v roce 2008 citoval ve své práci Vojtech Kárpáty, v současné době se v ŠA Košice na svém místě nenachází.

19 ŠA Košice, f. OLS Košice, k. 18, sp. zn. Tlud 159/46.

20 ABS, f. Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (304), sign. 304-183-4. Pro chaos panující v justici bylo příznačné např. to, že Darabos později tvrdil, že se do ČSR vrátil dobrovolně, aniž by mu byla tato lež vyvrácena.

k trestu smrti. Darabos byl shledán vinným pouze jako funkcionář NKP z obecného podílu na výkonu moci a podílu na rozprodávání zabaveného židovského majetku a odsouzen k 15 letům vězení a k několika vedlejším trestům.

V nepřítomnosti byl veden proces i proti Gyulovi Körösimu, který byl krátce po Darabosovi, v předposlední den slovenské retribuice, tedy 30. prosince 1947, kontumačně odsouzen také na 15 let vězení. V jeho případě byla mimo jiné dokázána účast na veřejné exekuci z 5. ledna 1945, kdy maloval hanlivé tabulky, které byly později věšeny popraveným na krk.²¹

Dopadl lépe než jeho spolupachatel Zoltán Rusznyiak. Ten se z amerického okupačního pásma Německa vrátil již v létě 1945. Byl zatčen a následně postaven před soud, který jej v březnu 1946 odsoudil na 20 let do vězení. Důvodem však nebyl jeho podíl na vraždách, ale to, že jako důvěrník NKP dosazený po zálasiovském převratu na košické finanční ředitelství řídil rozprodávání zabaveného židovského majetku. Po odpykání trestu měl být následně z ČSR jako Maďar vyhoštěn.²²

Již v polovině září 1946 se mu však z pracovního tábora ve Svätém Juri u Bratislavy podařilo uprchnout. Nezamířil na Západ, ale do Maďarska, kde se usadil. Československým úřadům byla tato okolnost známa, žádost o jeho vydání však vyzněla do prázdna a v pozdějších letech nebyla urgována.

Pravděpodobně posledním případem, při němž byl souzen některý

účastník nyilášovského vraždění, byla kauza kožešníka Károlyho Mursy. Ten uprchl na konci války do Rakouska, avšak ještě v roce 1945 odtud odjel do Maďarska. Počátkem roku 1947 byl na základě žádosti čs. úřadů v Budapešti zatčen a měl být vydán k stíhání do ČSR. Ačkoliv po něm bylo pátrání vedeno již od konce války, československá strana nedala včas důkazní materiál a v prosinci 1947 musel být propuštěn. Tentokrát však měly čs. bezpečnostní složky štěstí. Mursa se v lednu 1948 ilegálně vrátil z Maďarska do Košic a ukrýval se. Na konci července téhož roku byl zatčen.²³ Souzen byl v rámci obnovené retribuice Okresním lidovým soudem v Košicích. I v jeho případě se ale vyšetřovatelé soustředili především na veřejnou opravu na Hlavní ulici a u ťahovského tunelu v lednu 1945. Mursovi se jeho podíl na vraždách podařilo úspěšně bagatelizovat a 18. října 1948 byl odsouzen na pouhé dva roky vězení.

Pátrání po dalších známých pachatelích byla neúspěšná. Například Dénes Várkoly²⁴ byl v té době mimo území Československa, které o jeho vydání neúspěšně žádalo diplomatickou cestou Maďarsko. V nepřítomnosti se vedlo řízení také proti dalšímu vysokému úředníkovi košického policejního kapitanátu, László Csatárymu, který byl v roce 1948, podobně jako Gyarmathy, odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti.²⁵ Várkolymu se podařilo v roce 1949 emigrovat do Austrálie, kde v roce 1985 pokojně zemřel. Csatáry se dostal do Kanady, ale v 90. letech byl odhalen a musel se začít skrývat. Nakonec se jej v roce 2012

podařilo vypátrat v Budapešti, kde byl zadržen, ale krátce nato, v srpnu 2013, ve věku 98 let zemřel.²⁶ Kromě zločinů v době vlády Šípových křížů se aktivně podílel na deportacích 15 700 Židů z Košic a okolí v květnu a červnu 1944.

Propaganda se snažila veřejnost přesvědčit, že váleční zločinci se nacházejí výhradně na Západě, kde se jim ze strany imperialistů dostává všemožné péče

Krátce po komunistickém převratu v Československu se agenda stíhání válečných zločinů obecně ocitla na vedlejší koleji. Pátrání ve spřátelených „lidovědemokratických“ zemích bylo považováno za ne zcela vhodné. Státní propaganda se snažila veřejnost přesvědčit, že váleční zločinci se nacházejí výhradně na Západě, kde se jim ze strany imperialistů dostává všemožné péče. Díky tomu byla řada pachatelů žijících v Německé demokratické republice, Maďarsku nebo třeba v Sovětském svazu v relativním bezpečí. Jen čas od času se řešily ojedinelé kauzy, mající však spíše demonstrovat bdělost a připravenost bezpečnostních složek.

VYŠETŘOVÁNÍ VRAŽD V ROCE 1958

Na počátku 50. let tedy ve vězení zůstal jen László Darabos. V březnu 1954 doslat prezidentskou milost, která mu „umazala“ pět let. Z vězení jej propustili 27. prosince 1955, kdy

21 ŠA Košice, f. OLS Košice, k. 58, sp. zn. Třud 620/47.

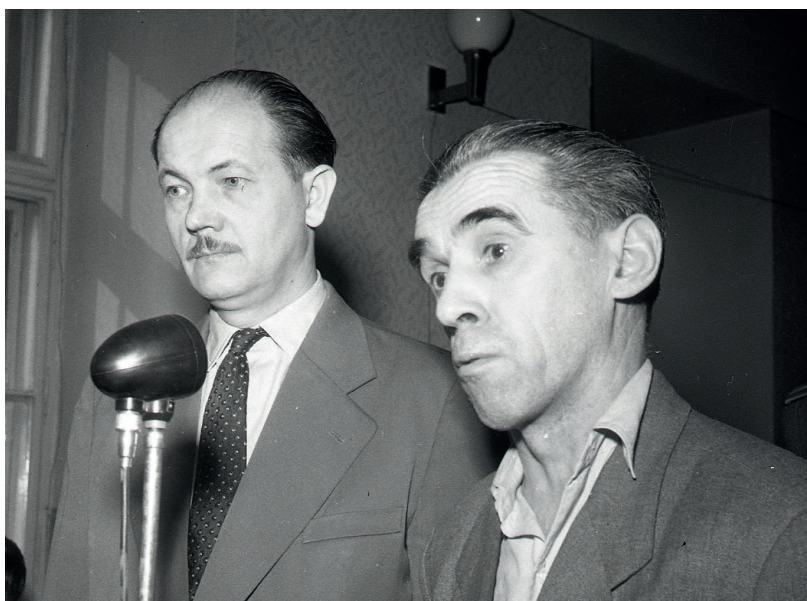
22 Tamtéž, k. 9, sp. zn. Třud 13/46; tamtéž, k. 50, sp. zn. Třud 301/47.

23 ABS, f. 215, sign. 215-284-4.

24 K jeho osudům srov. SZEGHY-GAYER, Veronika: From Local Policeman to Mass Murderer – A Case Study of the Nyilas Perpetrators of the Holocaust in the Slovak-Hungarian border region. In: SZEGHY-GAYER, Veronika (ed.): *Civil Servants Under Changing Regimes in Central and Eastern Europe in the First Half of the 20th Century*. SAV, Košice 2024, s. 173–187.

25 ABS, f. 215, sign. 215-196-4.

26 Zemřel válečný zločinec Csatáry, jehož Československo odsoudilo k smrti. *iDnes.cz*, 12. 8. 2013 – viz https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/zemrel-laszlo-csatary.A130812_084948_zahranicni_tp (citováno k 24. 3. 2025).

Obžalování Károly Mursa a László Darabos před soudem v březnu 1959
(foto: J. Kočíš / TASR)

mu byl výkon trestu přerušen a o dva měsíce později, 29. února 1956, pak zcela prominut. Na jaře 1958 pracoval jako strojní zámečnický u košického podniku Inženýrské stavby. Po návratu z vězení se oženil s vdovou po svém bratru Irenou Darabosovou, s níž udržoval poměr již na konci války, a společně bydleli v dnešní Másiarské (tehdy Sverdlorově) ulici v domě číslo 1.

Den před Velkým pátkem, 3. dubna 1958, byl znovu zatčen orgány Krajské správy Ministerstva vnitra v Košicích.²⁷ Co bylo bezprostřední příčinou, není z dochované dokumentace jednoznačně zřejmé. Jako nejpravděpodobnější se zdá, že jej bezpečnostní složky po propuštění z vězení sledovaly a zjistily, že udržuje kontakty s dalšími bývalými příslušníky NKP, resp. bývalými maďarskými příslušníky Waffen-SS. Buď z kontroly jeho korespondence,

nebo agenturní cestou pak StB získala poznatky vztahující se k událostem z přelomu let 1944/1945.²⁸

O pět dní později byl zatčen Stefan Csaji, který v té době pracoval, stejně jako Darabos, u Inženýrských staveb, a to na pozici údržbáře. Následovala další zatčení: 7. května Károlyho Mursa a o týden později Pála Skuty. Oba žili v Košicích. Zatímco Skuta pracoval jako skladník, Mursa byl kožešník a rozhodně se neměl špatně – nedlouho před zatčením si koupil nový osobní automobil Škoda 440, tedy Spartak, což bylo v té době považováno za známku luxusu. Velkým přelomem bylo 21. června 1958 vydání Zoltána Ruszyniaka z Maďarské lidové republiky. Uprchlý vězeň byl nalezen v Miškolci, pouhých 90 kilometrů od Košic, kde v klidu žil se svojí rodinou. S sebou si přivezl štos diplomů a čestných ocenění, které obdržel jako stachanovec a vzorný

vedoucí pracovník ve sklárně, kde pracoval. Počátkem září byl v Jablonci nad Nisou ještě zatčen Gyula Kalas a přesně měsíc po něm, 3. října 1958, předaly maďarské orgány čs. bezpečnosti na hranicích také Gyulu Körösiho. Do té doby žil v Budapešti, pracoval jako technický úředník a také on byl spořádaným občanem.²⁹

Na rozdíl od poválečné doby se bezpečnostním složkám podařilo získat řadu svědků. Například bývalí zaměstnanci městských služeb – kočí popelářských vozů a hrobníci – shodně potvrdovali, že od podzimu 1944 do ledna 1945 svázeli z míst poprav desítky mrtvol, které byly následně pohřbívány na městském hřbitově. Velmi brzy však začali vypovídat i zatčení. Postupně se doznávali, a především se navzájem osvědčovali.

Hlavní líčení u Krajského soudu v Košicích začalo v pondělí 23. března 1959. Rozsudek byl vynesen ve čtvrtek. Soud vzal za prokázané, že všichni nesou zodpovědnost za zavraždění nejméně 530 osob a dále za odvěčení 1 200 osob do koncentračních táborů, kde nezjištěný počet z nich zahynul. Konkrétně byla Darabosovi prokázána účast na vraždách 461 osob (229 poprav se osobně účastnil a o 232 spolurozhodoval), Körösimu na 95 (střílel ve 42 případech, dalších 53 poprav se účastnil), Ruszyniakovi na 133 (78 + 55), Kalasovi na 39 (29 + 10) a Mursovi na 20 (12 + 8) vraždách. Soud výslovně konstatoval, že ve vyčíslení obětí se jedná o spodní hranici, a je tedy možné, že jejich celkový počet byl ještě vyšší.

Darabos a Körösi byli odsouzeni k trestu smrti, Ruszyniak na 25 let vězení, Kalas na 20 a Mursa na 22 let. Proti rozsudku se odvolali všichni odsouzení kromě Zoltána Ruszyniaka.

27 Ta mimochodem sídlila ve stejné budově, v níž docházelo k mučení zatčených během vlády Šípových křížů.

28 V příkazu k jeho zatčení ze 3. 4. 1958 se uvádí: „[...] zúčastnil [sa] zatýkania niekoľkých občanov, ktorých vyšetřoval [...] při čom ich při výsluchu týral.“ Archiv ÚPN Bratislava, vyšetřovací spis a. č. V-900 Košice.

29 V roce 1950 byl v Maďarsku odsouzen na dva roky vězení, ovšem za zavinění požáru z nedbalosti.

Jejich odvolání však Nejvyšší soud v Praze po třídenním jednání 7. května 1959 zamítl.³⁰ Oba odsouzení k trestu smrti podali žádost o milost. Ministerstvo spravedlnosti její udělení nedoporučilo a prezident republiky Antonín Novotný se přiklonil k jeho stanovisku. Dne 29. července 1959 byli oba ve věznici v Praze na Pankráci popraveni.³¹

Na tomto místě je třeba položit si otázku, zda proces proti Darabosovi a jeho společníkům byl procesem politickým.³² Odpověď je jednoduchá – rozhodně ne. Přes zcela zjevné nedostatky během vyšetřování, dokazování i samotného soudního přelíčení byli všichni obžalovaní válečnými zločinci. Kdekoliv jinde na světě by byli všichni, jen za zlomek činů, jichž se dopustili, odsouzení ke stejným, ne-li přísnějším trestům. Uvědomme si, že Václav Mrázek, popravený na konci roku 1957, považovaný za nejhoršího sériového vraha v dějinách moderní české kriminalistiky, byl usvědčen „pouze“ ze sedmi vražd.

Případy Csajih a Skuty byly vyčleněny k zvláštnímu projednávání. Souzení byli společně. V hlavním líčení konaném 17. dubna 1959 je Krajský soud v Košicích uznal vinnými z účasti na veřejných popravách z 5. ledna 1945, což bylo kvalifikováno jako trestné činy vojenské zrahy a vraždy. Skuta měl ve vězení strávit 16, Csaji 6 let.³³

Rozsudek nad Skutou však Nejvyšší soud v Praze zrušil a vrátil prvoinstančnímu soudu k novému projednání. Skuta se hájil tím, že v lednu 1945

již nebyl v Košicích, ale v Německu. V novém hlavním líčení byl tedy 18. listopadu 1959 odsouzen za účast při razířích na 10 let nepodmíněně.

První se z vězení dostal Csaji. Od 10. října 1958 byl dokonce vyšetřován na svobodě. Znovu do vazby putoval posledního únorového dne následujícího roku. Do trestu mu byly započítány dva roky, které si „odseděl“ v rámci retribuice, a vazba. Již několik dní potom, co mu takto uplynula polovina trestu, 18. září 1959, rozhodl soud o jeho podmíněčném propuštění. Během výkonu trestu byl navíc přidělen na práci ke Krajské správě ministerstva vnitra, tedy nejspíše StB. To vše lze vzhledem k tomu, že jeho podíl na vraždách nebyl o nic menší než u ostatních, bezpochyby považovat za „odměnu“, kterou zřejmě dostal od bezpečnostních složek za ochotu vypovídat.

Pál Skuta si odseděl trest téměř celý. Propuštěn byl 14. září 1967. Kalasovi, Ruszyniakovi a Mursovi byl roku 1962 trest zkrácen v důsledku zavedení nového trestního zákona. Všichni měli být propuštěni po dalších 15 letech. Něco jim pak „umazala“ také amnestie z května 1968. Počátkem roku 1969 došlo k podmíněčnému propuštění Zoltána Ruszyniaka (14. ledna). Trest si v té době odpykával ve Valdicích. O měsíc později, 21. února 1969, byl ze stejné věznice podmíněčně propuštěn i Kalas. Přestože se Károly Mursa ve výkonu trestu choval vzorně a od poloviny 60. let mu byl i několikrát přerušen, z vězení nakonec vyšel jako poslední z celé

skupiny a jako jeden z posledních válečných zločinců odpykávajících si trest vůbec. Brána věznice se pro něj otevřela až 18. září 1970.³⁴

BILANCE

Teror Šípových křížů v Košicích trval 96 dní, o něco málo více než tři měsíce. Podle zjištění soudu z konce 50. let bylo během této doby ve městě a jeho okolí zavražděno nejméně 530 osob. Lze předpokládat, že celkový počet obětí mohl být ještě vyšší vzhledem k tomu, že souzen byl nakonec jen malý zlomek (byť těch nejagilnějších) pachatelů. Dalších nejméně 1 200 osob bylo zatčeno a deportováno, převážně do nacistických koncentračních táborů, z nichž se již mnozí nevrátili. Řada viníků po válce zmizela v západních zemích, mnozí však poklidně dožili ve „spřátelené“ Maďarské lidové republice, někteří dokonce i v Československu. Vyšetřování válečných zločinců nebylo pro bezpečnostní složky a justici v socialistických státech, bez ohledu na státní propagandu, ve skutečnosti prioritou.

JIŘÍ PLACHÝ (1975) vystudoval historii se zaměřením na dějiny východní a jihovýchodní Evropy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1999) a veřejnou správu na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni (2008). Pracoval v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu a od roku 2007 je vědeckým pracovníkem Vojenského historického ústavu v Praze. Specializuje se na dějiny druhého odboje a pounorový postih jeho účastníků.

30 ŠA Košice, f. Krajský soud Košice, k. 12, sp. zn. 1 T 05/59.

31 *Archiv Kanceláře prezidenta republiky*, f. KPR, sp. zn. PT 149/59. Proces byl sledován sdělovacími prostředky. V Košicích následně vyšla publikace věnovaná poněkud tendenčním způsobem událostem z let 1944–1945 viz OLEXA, Ladislav – VIPLER, Vladimír: *V tieni Šípových křížov*. Krajský dom osvety, Košice 1959.

32 Jména Darabose a Kőrösiho se (spolu s řadou dalších tam zcela jednoznačně nenáležejících) objevila po roce 1989 na různých seznamech popravených politických vězňů. Tento omyl byl s největší pravděpodobností způsoben tehdejšími nedostatky informací. Zřejmě v důsledku toho se však jejich jména mezi nevinně popravenými objevují dodnes. Srov. např. Popravení a zomretí vo väzniciach – viz https://mok.sk/kategorie_obeti/popraveni-a-zomreti-vo-vazniciach/ (citováno k 24. 3. 2025).

33 ŠA Košice, f. Krajský soud Košice, k. 13, sp. zn. 1 T 28/59.

34 Všichni se po propuštění vrátili do Košic.